

واکاوی جاذبه‌های گردشگری مسجد جامع شهر بفروئیه

کمال امیدوار^۱

چکیده

مسجد، محل برگزاری نماز، یکی از پنج رکن دین اسلام و والاترین نوع بندگی خداوند است. مسجد جامع بفروئیه معتبرترین یادگار تاریخی و یکی از جاذبه‌های مهم گردشگری بفروئیه است. هدف این تحقیق شناخت اهمیت و واکاوی جاذبه‌های معماری و فرهنگی مسجد جامع، یعنی مسجد ملک بفروئیه است تا با شناخت دقیق‌تر جاذبه‌های این بنا برای حفظ و نگهداری آن تلاش کنیم. این تحقیق به روش کیفی و از نوع تحلیلی توصیفی، مبتنی بر مشاهدات نگارنده، مطالعات میدانی و کتابخانه‌ای انجام شده و برای گردآوری اطلاعات از متن خوانی و یادداشت برداری استفاده شده است. این پژوهش می‌کوشد تا جاذبه‌های معماری و فرهنگی مسجد جامع (مسجد ملک) بفروئیه را معرفی و واکاوی کند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که این مسجد در مرکز محله پایین و در کنار حسینیه اعظم قرار دارد و از گرم‌خانه و تابستانی مجزا و بخش‌هایی مانند گنبدخانه، محراب، بادگیر، ایوان و صحن و ورودی‌ها تشکیل شده است. در حقیقت کل ساختمان مسجد از خشت و گل است و در بعضی قسمت‌ها از آجر استفاده شده است. مسجد سه ورودی دارد؛ ورودی فرعی فضای تابستانی در ضلع شمالی که در سال‌های اخیر سابط آن، مربوط به دوره قاجاریه، تخریب شده است و آثار شکستگی در دیوار این ضلع مشاهده می‌شود که مورد مرمت قرار گرفته است. این در ورودی با کاشی کاری زیبا متعلق به ۸۶۶ق، با آجر خشکه چین مسدود شده است. صحن مسجد به صورت مستطیل کشیده در امتداد محور قبله با ابعادی حدود

شش‌ونیم درنّه متر دیده می‌شود. در هر طرف جبهه‌های شرقی و غربی سه درگاه وجود دارد که درگاه وسطی عریض‌تر و به فضای شبستان مانند دور حیاط متصل هستند. واژگان کلیدی: ایوان، جاذبه گردشگری، شهر بفروئیه، گرم‌خانه، مسجد جامع، صحن

مسجد مکان اقامه نماز، یکی از پنج رکن دین اسلام و والاترین نوع بندگی خداوند، است. قرآن کریم به صراحت از مسجد به عنوان مکانی که مسلمانان در آن عبادت می‌کنند و به وسیله نماز، ایمان به یگانگی خداوند را اظهار می‌دارند، نام می‌برد. خداوند متعال در آیه ۱۸ سوره جن می‌فرماید: «و مساجد مخصوص (پرستش ذات یکتای) خداست، پس نباید احدی غیر از او را پرستش کنید.» واژه مسجد ۲۸ مرتبه در قرآن آمده است و معادل واژه عربی «مسجد» به معنای مکان سجود یا خضوع است. سجده نیز که در آن، پیشانی نمازگزار زمین را لمس می‌کند، سومین وضعیت در نمازهای عبادی اسلام است.

نقش کلی مسجد، ایجاد هماهنگی است؛ هماهنگی مسلمانان با دستورات خداوند و هماهنگی در درون جامعه. از دیدگاه شریعت اسلامی، مسجد دو هدف منسجم دارد؛ هدف مذهبی و هدف اجتماعی. هدف مذهبی مسجد، پرستش خداوند با برگزاری نماز دسته جمعی، پنج مرتبه در روز و هدف اجتماعی مسجد ایجاد اتحاد در درون جامعه و تقویت روابط اجتماعی افراد است.

در محیط سنتی اسلام، استفاده از مسجد به گونه‌ای ایدئال بود، زیرا مسجد به عنوان مکانی چندمنظوره برای عبادت و گردهمایی، قرائت قرآن، تصمیم‌گیری سیاسی و نیز مکانی برای استراحت مورد استفاده قرار می‌گرفت. این کاربرد انعکاسی از مفهوم امت است که از زمان حیات پیامبر (ص) در مدینه رواج داشته است.

مسجد از لحاظ «نوع‌شناسی» در همان رده‌ای قرار می‌گیرد که در قرآن آمده است. خداوند در آیه ۹۶ سوره آل عمران می‌فرماید: «اولین خانه‌ای که برای مکان عبادت خلق بنا گردید، همان خانه مکه است که در آن برکت و هدایت برای کل خلایق است.» مساجد سه نوع هستند که در سطوح مختلف شهری توزیع می‌شوند؛ «مسجد جامع» برای انجام نمازهای جماعت روزانه افراد محله، «مسجد جمعه» در هر منطقه برای نمازهای جمعه و «مصلی» برای چندین منطقه یا برای کل شهر به منظور اجرای مراسم مذهبی گروهی در نظر گرفته می‌شوند.

آنچه در ذیل می‌آید دو اصل از شریعت در خصوص محل قرارگیری مسجد در «ساخت محیط» اسلامی است.

تناسب و برابری در توزیع مساجد شهری

شریعت با ساخت مساجد در مجاورت یکدیگر مخالف است؛ بنابراین بایستی فاصله مساجد به طور یکسان و متناسب با تعداد جمعیت در «ساخت محیط» در نظر گرفته شود. قرآن کریم این محدودیت را در آیه ۱۰۷ سوره توبه، این‌گونه بیان می‌کند: «آن مردم منافقی که مسجدی برای زیان اسلام برپا کردند و مقصودشان کفر و عناد و تفرقه کلام بین مسلمین بود». دلیل این ممنوعیت همان‌گونه که در این آیه بیان شده، این است که مساجد برای اتحاد و یکپارچگی مردم بنا می‌شوند، نه برای جدایی و تفرقه بین آنان؛ برای مثال ساخت بیش از یک مسجد در یک مجتمع، بدعت‌گذاری یا امری غیرمشروع محسوب می‌شود، زیرا با توجه به اینکه مسجد محل گردهمایی افراد محله است، تعدد مساجد باهدف الهی تقویت یکپارچگی اجتماعی مردم و جامعه، در تضاد قرار می‌گیرد. فقهای مسلمان، در این موضوع اتفاق نظر دارند که هر منطقه مسکونی بایستی یک مسجد داشته باشد تا امکان اجرای تکالیف مذهبی و مذهبی اجتماعی برای ساکنان فراهم آید. توزیع متناسب مساجد در سطح محله و شهر، راه دستیابی و استفاده از مسجد را به طور برابر برای ساکنان مهیا می‌کند. بخاری، تاریخ‌دان عرب (وفات: ۱۲۲ ق برابر با ۷۴۰ م) می‌گوید: «در عصر پیامبر، علاوه بر مسجد ایشان، نه مسجد دیگر نیز وجود داشت و در تمامی این مساجد با صدای اذان بلال، یکی از صحابه پیامبر و اولین مؤذن اسلام، نمازها برگزار می‌گردید. بدون شک چنانچه در توزیع این مساجد در سطح شهر تعادلی نبود، برخی کمتر از برخی دیگر مورد استفاده قرار می‌گرفتند، درحالی‌که مساجد دیگر، پرازدحام و شلوغ می‌شدند. محققین در تحقیق خود در زمینه شهرهای اسلامی، بیان می‌کنند که مساجد سنتی در فواصل ثابت از یکدیگر و با نظم و تربیت، بنا شده‌اند.

دسترسی آسان به مساجد

دلیل اسلام برای برتری دانستن عبادت در مسجد، صرفاً ادای فریضه نماز که می‌توان آن را در خانه یا به صورت فرادا هم به جا آورد نیست، بلکه هدف از این موضوع، برقراری ارتباط بین اقشار کم‌درآمد و ثروتمند و قوی و ضعیف، بدون هرگونه تبعیضی است. این امر به نوبه خود سبب تقویت روابط اجتماعی بین بسیاری از مردمی می‌شود که چندین مرتبه در روز همدیگر

واکاوی جاذبه‌های گردشگری مسجد جامع شهر بفرویه

را ملاقات می‌کنند. مسلم است چنانچه مسجد دور از دسترس باشد، این هدف محقق نخواهد شد؛ از این رو پیامبر تأکید می‌کردند که مسجد بایستی در مکانی قابل دسترسی بنا شود تا مردم برای حضور در آن رغبت داشته باشند (هشام، ۱۳۸۷).

وضعیت مسجد جامع بفرویه در قدیم چنین بوده است. گردشگری را می‌توان نیروی محرکه توسعه اقتصادی در تمام کشور، به ویژه کشورهای در حال توسعه دانست، ولی صنعت گردشگری کشور، با وجود ظرفیت و توان بالقوه، برخورداری از پشتوانه میراث تاریخی فرهنگی غنی و جاذبه‌های متنوع جغرافیایی و اجتماعی، متأسفانه نتوانسته است جایگاه شایسته خود را به دست آورد (پورا احمد، ۱۳۷۸: ۱۱).

مسجد جامع معتبرترین یادگار تاریخی و یکی از جاذبه‌های مهم گردشگری بفرویه است که چند سال پیش در یک ندانم‌کاری آشکار، ساباط و سردر آن را ویران کرده و به جای آن یک «منار» ساخته‌اند.

هدف این تحقیق شناخت اهمیت و واکاوی جاذبه‌های معماری و فرهنگی مسجد جامع (مسجد ملک) بفرویه است تا با شناخت دقیق‌تر این بنا برای حفظ و نگهداری آن کوشا بکشیم.

ویژگی‌های جغرافیایی شهر بفرویه

بفرویه که در لغت به معنای زمین صاف و مسطح است، در کنار مسیل خشکی واقع شده که سیل بارها موجب ویرانی‌هایی در آن شده است. بنا بر گزارش‌های تاریخی، این مکان که در سده نهم دستخوش ویرانی‌های زیادی گردیده بود، مجدداً نوسازی شد و امروز آثار تاریخی و یادگارهایی از سده هشتم به بعد در آن یافت می‌شود. بفرویه از لحاظ تاریخی یکی از آبادی‌های بزرگ میبد بوده که در سده نهم هجری توسط شخصی به نام معین‌الدین علی میبدی که در یزد وزارت را بر عهده داشته، عمارت شده است. قدیمی‌ترین سند مکتوب در رابطه با بفرویه شرحی است که مؤلف **تاریخ جدید یزد** با عنوان «ذکر عمارت قریه بفرویه» به شرح زیر نوشته است: بفرویه قریه‌ای معتبر بود و به واسطه ورود سیل خراب شده و رعایا متفرق گشته بودند. خواجه مشا‌الیه [معین‌الدین علی میبدی که در یزد سمت وزارت

داشت] بدان جانب عزیمت فرمود و خواست که تعمیر فرماید. بنای قدیم را قابل عمارت نیافت. بر یک طرف راه، زمین کشتخوان بود و آب نزدیک. بتایان شهر و ولایت را طلب فرموده، قریه‌ای از نو احداث کرد و آب از میان قریه جاری گردانید و به دو طرف نهر بیضا، بیوتات، مساجد و غیره ساخت و حمام خوب راست کرد و رعایای متفرق را جمع کرد و بنشانند و آن را مرسوم کرد به معین‌آباد (مستوفی بافقی، ۱۳۸۵).

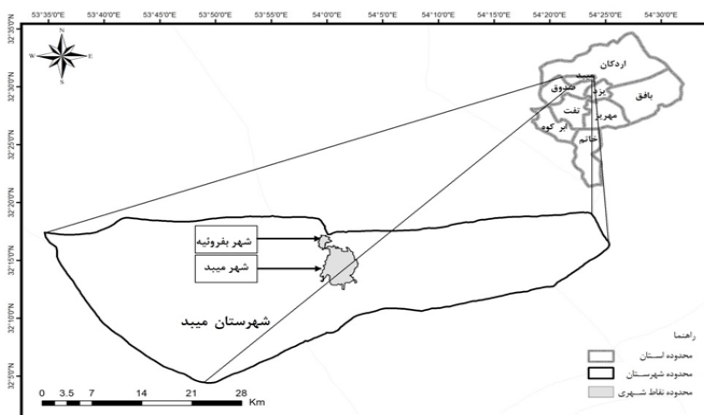
شهر بفرویه در شمال غرب شهرستان میبد واقع شده است و از نظر ژئومورفولوژی در منطقه دشتی و اقلیم گرم و خشک قرار دارد. شهر بفرویه مرکز بخش بفرویه است. بخش بفرویه به مرکزیت شهر بفرویه از دو دهستان سورک و بفرویه تشکیل شده است. بفرویه در جنوب شهر اردکان، در غرب شهر میبد قرار دارد (شکل‌های ۱ و ۲) و از غرب به کنارگذر میبد - اردکان محدود می‌شود (امیدوار، ۱۴۰۰).

شهر بفرویه بخشی از شهرستان میبد بوده و دربردارنده ویژگی‌های عمومی آن است. این شهر بخشی از حوضه آبریز یزد - اردکان است و در فاصله تقریبی ۴۵ کیلومتری شمال غرب یزد قرار دارد. از شمال به اردکان، از شرق به شهر میبد، از جنوب به روستای حسن‌آباد و از غرب توسط کنارگذر میبد - اردکان محدود می‌شود. شهر بفرویه در حاشیه شمال غربی شهرستان میبد قرار دارد. این شهر در موقعیت ۳۲ درجه و ۱۶ دقیقه عرض شمالی و ۵۳ درجه و ۵۹ دقیقه طول شرقی قرار گرفته است.

شهر بفرویه با مساحت تقریبی ۸۶۰ هکتار، سیصد هکتار اراضی زراعی و باغات و ۲۵۰ هزار مترمربع بافت تاریخی دارد (شورای شهر بفرویه، ۱۳۹۶).

واکوی جاذبه‌های گردشگری مسجد جامع شهر بفروئیه

شکل ۱- موقعیت جغرافیایی شهر بفروئیه

شکل ۲- نقشه موقعیت شهر بفروئیه در میان شهرستان‌های اردکان و میبد

شهر بفروئیه روی قسمت برجسته‌ای از دشت صاف و مسطح با اختلاف اندک ارتفاعات قرار دارد و توپوگرافی خاصی در این شهر وجود ندارد (امیدوار، ۱۳۸۱).

بفروئیه در مرکز ایران که منطقه‌ای خشک و بیابانی است و در حدفاصل شهرهای اردکان و میبد قرار دارد. این شهر با جهت شمالی جنوبی به صورت تقریباً خطی در سمت غرب شهرستان میبد واقع شده است. شهر مورد مطالعه از دشت وسیعی تشکیل شده است که از نظر ارتفاع بین ۱۰۴۲ تا ۱۰۷۶ متر از سطح دریا متغیر است. شکل ۱-۳ موقعیت شهر بفروئیه را در میان شهرهای استان و شهرستان‌های اردکان و میبد نشان می‌دهد.

با توجه به تقسیمات سیاسی سال ۱۳۹۱، روستای بفروئیه به شهر تغییر نام یافت. شیب عمومی زمین از جنوب به شمال بوده که به تبع آن مسیر آب‌های سطحی و زیرزمینی در این جهت است. شیب محیط داخلی شهر نیز به پیروی از شیب کلی زمین از جنوب به شمال

است. دشتی که شهر بفروئیه در آن قرار دارد، از پهنه‌های ارتفاعی مختلف تشکیل شده است. بیشترین سطح شهر در پهنه ارتفاعی ۱۰۵۷ تا ۱۰۶۲ متر قرار گرفته است. عمده سطح شهر با شیب صفر تا یک درصد بوده و در قسمت‌های شمال، شمال غرب، شمال شرق، جنوب و جنوب غرب اراضی با شیب ۱ تا ۳ درصد قرار دارد. در نقاطی نیز شیب‌های ۸ تا ۱۱ درصد دیده می‌شود. این نقاط بیشتر در شمال غرب و جنوب غرب است. در پهنه بندی آب و هوایی شهرهای میبد و بفروئیه با استفاده از روش طبقه بندی اقلیمی آمبرژه از نوع آب و هوای بیابانی، با روش طبقه بندی اقلیمی دومارتن آب و هوای خشک و با روش طبقه بندی اقلیمی کوپن از نوع آب و هوای بیابانی گرم (BWh) است. در پهنه بندی آب و هوایی استان یزد با استفاده از روش‌های آماری چندمتغیره، شش پهنه آب و هوایی (نسبتاً خشک و سرد، خشک و غبارآلود، نیمه خشک و سرد، خشک و بسیار گرم، فراخشک و گرم و فراخشک و بادی) تشخیص داده شده است (شیرانی و همکاران، ۱۳۸۷، ۱۳۸۸) و آب و هوای دشت یزد اردکان که شهرهای میبد و بفروئیه نیز در آن واقع شده، از نوع آب و هوای خشک و غبارآلود است.

روش تحقیق

این تحقیق به روش کیفی و از نوع تحلیلی توصیفی، مبتنی بر مشاهدات نگارنده، مطالعات میدانی و کتابخانه‌ای انجام شده و برای گردآوری اطلاعات از متن خوانی و یادداشت برداری استفاده شده است. این پژوهش می‌کوشد تا جاذبه‌های معماری و فرهنگی مسجد جامع (مسجد ملک) بفروئیه را معرفی و واکاوی کند.

تحلیل نتایج و بحث

مسجد جامع بفروئیه، حیاط، گرم‌خانه و ایوان و شبستان تابستانی دارد (امیدوار، ۱۳۸۱). جنس در اصلی ورودی آن، در خیابان حسینیه، از چوب و کنده کاری شده است. بر قسمت بالای هر یک از لنگه‌های آن تسمه آهنی کوبیده‌اند و روی دو تسمه این عبارات کنده شده است:

لنگه راست: «الله، محمد، علی، حسن، حسین».

واکاوی جاذبه‌های گردشگری مسجد جامع شهر بفرویه

تحریراً فی غره محرم الحرام سنة تسع و سبعین و ثمانیه. خدایش بیامرزاد که بگوید خدایش بیامرزاد. عمل قطال شرقال حداد بفرویی.

لنگه چپ: دوازده امام + «کتیبه شهاب‌الدین شرقال حداد»

مسجد در کوچک دیگری در کوچه منشعب از خیابان دارد. این در چوب‌کاری و آلت‌سازی شده بود، اما اکنون قاب‌سازی‌های کتیبه فوقانی آن باقی است. بر بالای دیوار این در کتیبه‌ای به کاشی معرق دیده می‌شود که قسمت دست راست آن از میان رفته است و آنچه به جا مانده و قابل قرائت است بدین عبارت است:

«...المهتدین کتبه فخرالدین فی ۸۶۶» در مدخل گرم‌خانه مسجد که تجدید بنا شده مرقد مطهر عالم ربانی و مجاهد صمدانی، آیت‌الله حاج سید یحیی موسوی بفرویی (قدس سره)، فرزند مرحوم حجت‌الاسلام حاج سید علی‌اکبر موسوی بفرویی می‌باشد که ۵۰ سال امام جماعت همین مسجد بوده و ۸۸ سال زندگی کرده است (وفات برابر با ۱۴۰۲ هجری قمری، مطابق با ۱۳۶۱ شمسی) (سید حسینی و حسین‌زاده، ۱۳۷۷).

تاریخ احداث مسجد طبق تاریخی که روی کاشی‌کاری سردر شرقی مسجد حک شده، سنه ۸۶۶ ق است. در ورودی ضلع شمالی مسجد دو در وجود دارد که در سمت راست آن از جنس چوب و منبت‌کاری و کنده‌کاری بوده و روی طوقه فلزی بالای لنگه راست آن تاریخ ۸۷۹ ق حک شده است. از فضاهای این مسجد می‌توان گنبدخانه، محراب، بادگیر، ایوان و صحن، گرم‌خانه و ورودی‌ها را نام برد. در حقیقت کل ساختمان مسجد از خشت و گل است و در بعضی قسمت‌ها از آجر استفاده شده است.

گنبدخانه مسجد بر منشور هشت‌وجهی منظم سوار شده که از بیرون خیز کوتاهی دارد و از داخل حیاط مسجد قابل رؤیت نیست. در ضلع جنوبی گنبدخانه در دو سمت محراب کاشی‌کاری جالبی دیده می‌شود که به احتمال مربوط به دوره تیموری است. در نقوش آن سنگ یشم یمانی به کار رفته که زیبایی آن را دوچندان کرده است، به ویژه در مقابل نور آتش پیه‌سوزهایی که در محراب و گنبدخانه برای روشنایی استفاده می‌شده، از خود نور سبز فسفری ساطع می‌کرده است. این سنگ‌های یشم یمانی با اجسامی نوک‌تیز در سال‌های اخیر به سرقت رفته است.

در میانه طاق نماهای این گنبد و به ویژه در ضلع های شرقی و غربی آن پنجره ای قرار دارد که علاوه بر نورگیری، کار تهویه هوا نیز انجام می داده است. گنبدخانه فضایی با ابعاد تقریبی شش ونیم در شش ونیم متر است که گونه سازی ساده ای روی گنبد آن صورت گرفته است. در سمت قبله گنبدخانه فضایی به عرض سه متر و طول یک ونیم متر به نام «محراب» وجود دارد که در قسمت پایین آن کاشی کاری زیبایی مشاهده می شود. در قسمت بالای محراب روزنه شش وجهی بادگیری دارد که تاج آن بر اثر عوامل جوی تخریب و شکاف ها و شکستگی هایی در بدنه آن مشاهده می شود. ساختار این بادگیر به صورت چندضلعی است که در قسمت پایین هشت ضلعی و در بخش بالا شش ضلعی است. در داخل بادگیر هشت شبکه وجود دارد که توسط تیغه هایی جدا شده است. این تیغه ها در مرکز چندضلعی به هم می رسند و در محیط به رأس هشت ضلعی وصل می شوند و در قسمت بالاتر که شش ضلعی است محیط را به هشت قسمت مساوی تقسیم می کنند. شبکه های رو به باد خاصیت دمندگی دارد و شبکه های پشت به باد که در موقع وزش باد در آن فضا، خلأ ایجاد می شود، خاصیت مکندگی دارد و در نهایت باعث تخلیه و جابه جایی هوا در زیر گنبد و ایوان می شود. شبکه های رو به شمال هوای خنک و مرطوب شمالی را که از اصفهان می آید به گنبدخانه هدایت می کند.

با توجه به اینکه ساختار بادگیر به گونه ای است که چنانچه تخریب شود، آسیب بسیاری به گنبدخانه محراب و ایوان مسجد وارد می آورد و باید هرچه سریع تر برای مرمت آن اقدام شود. در ضلع جنوبی مسجد، ایوان بزرگی در سمت قبله قرار دارد که به وسیله قرائت خانه ای که بالای آن ساخته شده، از فضای گنبدخانه جدا شده است. نماسازی ایوان به صورت طاق های متعدد در کنار هم مشاهده می شود که با اندود گچ تزیین شده است و به شکل قوس هایی روی نما ایجاد شده اند.

صحن مسجد به صورت مستطیل کشیده در امتداد محور قبله با ابعادی حدود شش ونیم در نه متر دیده می شود. در هر طرف جبهه های شرقی و غربی سه درگاه وجود دارد که درگاه وسطی عریض تر و به فضای شبستان مانند دور حیاط متصل می باشند. به منظور تهویه هوا در کف شبستان های دور حیاط کانال هایی طراحی شده که با ارتفاع حدود یک ونیم متر در

واکاوی جاذبه‌های گردشگری مسجد جامع شهر بفرویه

تمام قسمت‌ها مشاهده می‌شوند و به فضای زیرزمین مسجد متصل هستند. در ضلع غربی مسجد گرم‌خانه‌ای وجود دارد، ارتفاع آن چند پله از حیاط پایین‌تر است که ظاهراً قدمتی کمتر از سایر قسمت‌های مسجد دارد و به صورت شبستانی با ستون‌هایی مربع‌شکل ساخته شده که در دو ردیف آن ستون‌هایی که چهار فرس انداز را تشکیل می‌دهند، دیده می‌شود. طبقه دوم با ورودی فرعی غرفه‌هایی وجود دارد که برای نمازگزاران زن در نظر گرفته شده است. محراب این قسمت نوسازی شده است.

مسجد سه ورودی دارد؛ ورودی فرعی فضای تابستانی در ضلع شمالی که در سال‌های اخیر سابط آن که مربوط به دوره قاجاریه است تخریب شده و آثار شکستگی در دیوار این ضلع مشاهده می‌شود که مورد مرمت قرار گرفته است. این در ورودی با کاشی‌کاری زیبا، در تاریخ ۸۶۶ق، مشاهده می‌شود که با آجر خشکه چین مسدود شده است.

در ضلع شرقی مسجد که به حسینیه اعظم محدود می‌شود، دو در ورودی وجود دارد که در سمت راست آن قدیمی و از جنس چوب با منبت‌کاری و کنده‌کاری بوده و روی طوقه فلزی بالای لنگه راست آن تاریخ تسعه و سبعین و ثمانیه، ۸۷۹ق، حک شده است. از فضاهای این مسجد می‌توان گنبدخانه، محراب، بادگیر، ایوان و صحن، گرم‌خانه و ورودی‌ها را نام برد. در حقیقت کل ساختمان مسجد از خشت و گل است و در بعضی قسمت‌ها از آجر استفاده شده است. اکنون بنا به علل گوناگون از جای کنده و در جدیدی به جای آن نصب شده است. در سمت چپ در فوق، در دیگری دیده می‌شود که به گرم‌خانه منتهی می‌شود. این در در سال‌های اخیر و پس از تعمیر و مرمت مسجد ساخته و نصب شده است (امیدوار، ۱۴۰۰). مسجد جامع بفرویه که مربوط به سده نهم هجری قمری است در ۲۶ بهمن ۱۳۷۷ش با شماره ثبت ۲۳۰۷ به عنوان یکی از آثار ملی ایران به ثبت رسیده است.

در شکل‌های ۳ تا ۱۰ نما، ایوان، گرم‌خانه، کاشی‌کاری‌های سردر و داخل مسجد جامع، درهای قدیمی آن و نمونه چراغ پیه‌سوز آن دیده می‌شود که می‌تواند برای بازدید گردشگران داخلی و خارجی بسیار مفید و جذاب باشد.

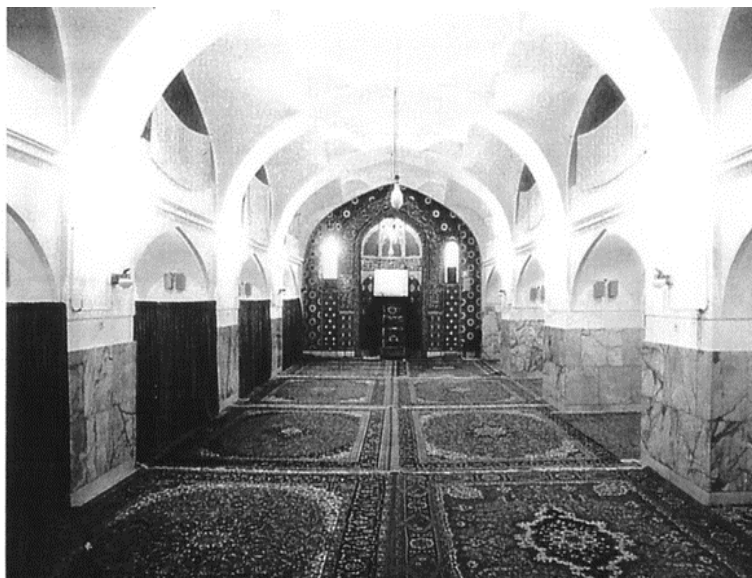

شکل ۳- نمایی از مسجد جامع بفروئیه

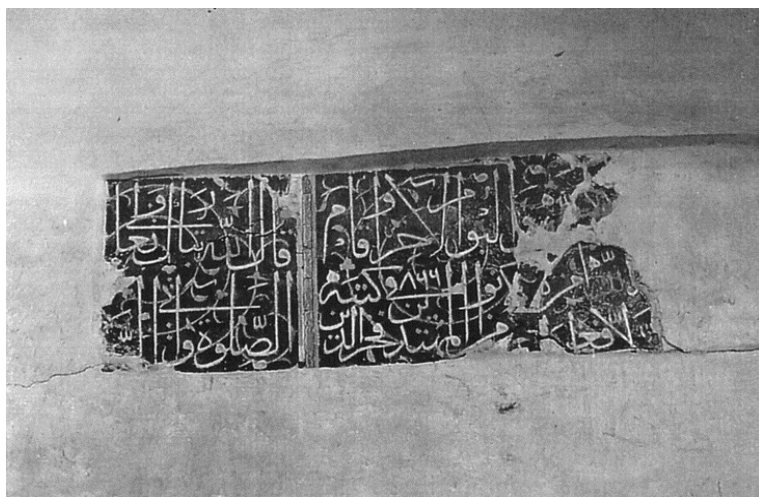

شکل ۴- ایوان و صحن مسجد جامع بفروئیه

واکاوی جاذبه‌های گردشگری مسجد جامع شهر بفروئیه

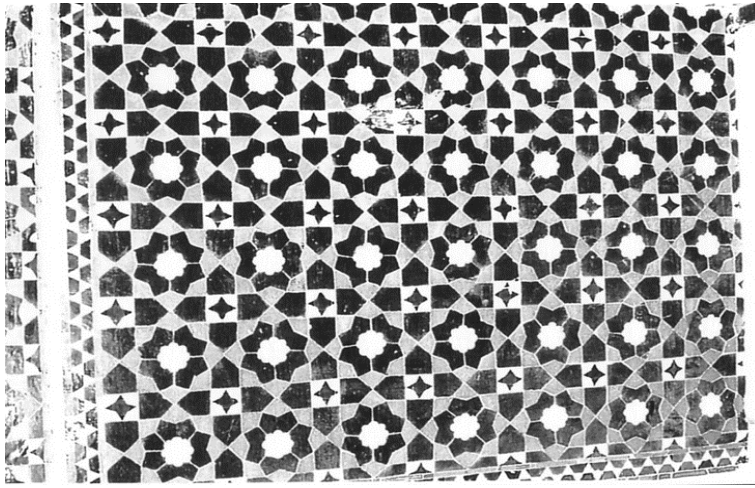

شکل ۵ - گرم‌خانه مسجد جامع بفروئیه

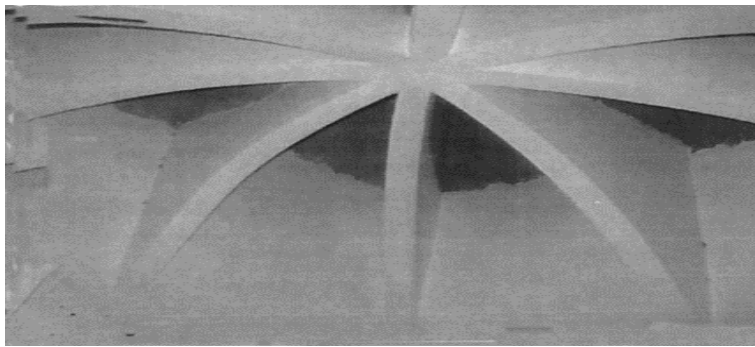

شکل ۶ - کاشی سردر مسجد جامع بفروئیه (سنه ۸۶۶ق)

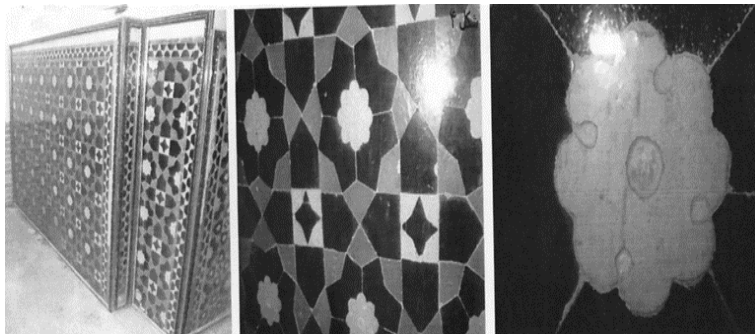

شکل ۷- کاشی کاری محراب مسجد جامع بفروئیه

شکل ۸- شبکه های داخلی بادگیر مسجد جامع بفروئیه

شکل ۹- کاشی کاری های داخل مسجد جامع بفروئیه

شکل ۱۰- درهای قدیمی و نمونه چراغ پیه‌سوز مسجد جامع بفروئیه

بحث و نتیجه‌گیری

شهر بفروئیه در مرکز ایران واقع شده که منطقه‌ای خشک و بیابانی است و حداثی شهرهای اردکان و میبد قرار دارد. این شهر با جهت شمالی - جنوبی به صورت تقریباً خطی در سمت غرب شهرستان میبد واقع شده است. معتبرترین یادگار تاریخی و یکی از جاذبه‌های مهم گردشگری بفروئیه، مسجد جامع این شهر است.

این مسجد در مرکز محله پایین و در کنار حسینیه اعظم قرار دارد و شامل گرم‌خانه و تابستانی مجزا است. تاریخ احداث آن طبق تاریخی که روی کاشی‌کاری سردر شرقی مسجد حک شده سنه ۸۶۶ ق است. ورودی ضلع شمالی مسجد دو در دارد که در سمت راست آن قدیمی و از جنس چوب با منبت‌کاری و کنده‌کاری بوده و روی طوقه فلزی بالای لنگه راست آن تاریخ ۸۷۹ ق حک شده است. فضاهاى این مسجد شامل گنبدخانه، محراب، بادگیر، ایوان و صحن، گرم‌خانه و ورودی‌ها می‌شود. در حقیقت کل ساختمان مسجد از خشت و گل است و در بعضی قسمت‌ها از آجر استفاده شده است.

مسجد سه ورودی دارد؛ ورودی فرعی فضای تابستانی در ضلع شمالی که در سال‌های اخیر سباباط آن، مربوط به دوره قاجاریه، تخریب شده است و آثار شکستگی در دیوار این ضلع مشاهده می‌شود که مورد مرمت قرار گرفته است. این در ورودی با کاشی‌کاری زیبا متعلق به ۸۶۶ ق، با آجر خشکه‌چین مسدود شده است. صحن مسجد به صورت مستطیل کشیده در امتداد محور قبله با ابعادی حدود شش و نیم در نه متر دیده می‌شود. در هر طرف

فصلنامه فرهنگ یزد

جبهه‌های شرقی و غربی سه درگاه وجود دارد که درگاه وسطی عریض‌تر و به فضای شبستان مانند دور حیات متصل هستند.

مسجد جامع بفروئیه، مربوط به سده نهم هجری قمری، در ۲۶ بهمن ۱۳۷۷ ش، با شماره ثبت ۲۳۰۷ به عنوان یکی از آثار ملی ایران به ثبت رسیده است.

منابع و مآخذ

- امیدوار، کمال (۱۳۸۱). طرح تجدیدنظر هادی روستایی بفروئیه، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان یزد.
- امیدوار، کمال (۱۳۸۳). جاذبه‌های طبیعی گردشگری در استان یزد. *فصلنامه فرهنگ یزد*، س ۶، ۲۱: ۱۸.
- امیدوار، کمال (۱۳۸۷). جاذبه‌های اکو توریستی در طبیعت برهنه استان یزد. *فصلنامه مطالعات جهانگردی*. ۹: ۱۱۷-۱۴۰.
- امیدوار، کمال، (۱۴۰۰). شهر بفروئیه از منظر گردشگری، یزد: انتشارات علم نوین.
- بیک محمدی، حسن (۱۳۷۴). جاذبه‌های جهانگردی سیستان و بلوچستان. *فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*، ۳۸: ۱۲۶-۱۲۹.
- پوراحمد، احمد (۱۳۷۸). دیدگاه‌های توسعه جهانگردی در نظام جمهوری اسلامی ایران. *پژوهش‌های جغرافیایی*، شماره ۳۷: ۱۱.
- سید حسینی، فرشاد، و حسین زاده، احمد، (۱۳۷۷). آثار باستانی شهر میبد، میبد: بی‌نا.
- شهرداری بفروئیه (۱۳۹۶). گزارش عملکرد شهرداری و شورای شهر بفروئیه از سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۶.
- شیرانی، فرزانه (۱۳۸۷). پهنه‌بندی اقلیمی استان یزد با استفاده از روش‌های آماری چند متغیره و GIS، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، یزد: دانشگاه یزد.
- شیرانی، فرزانه، مزیدی، احمد، و خداقلی، مرتضی (۱۳۸۸). پهنه‌بندی اقلیمی استان یزد با روش‌های آماری چند متغیره، *نشریه جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای*، ۱۳: ۱۳۹-۱۵۷.
- مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۷۵). *تفسیر نمونه*، ۲۷ جلد، تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه.
- مستوفی بافقی، محمدمفید، (۱۳۸۵). جامع مفیدی، تهران: انتشارات اساطیر.
- مصاحبه با حاج محمود اشرافی به نقل از جابر بحری (۱۳۹۲). انتشار توسط بنیاد رشد بفروئیه، ۱۳۹۲.
- هشام، مرتضی، (۱۳۸۷). *اصول سنتی ساخت‌وساز در اسلام* (ترجمه کیومرث حبیبی و ابوالفضل مشکینی)، تهران: انتشارات مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.

Exploration of the tourist attractions of the Jame Mosque of Bafrouyeh City

Kamal Omidvar

Abstract

This research aims to explore the architectural and cultural attractions of the Jame Mosque (Masjid-e-Molk) in Bafrouyeh City. The research findings indicate that this mosque, situated in the center of the lower neighborhood alongside Hosseiniyeh Aazam, encompasses a separate winter and summer prayer area. The spaces within this mosque include the dome chamber, mihrab and wind-catching space, porch and courtyard, winter prayer area, and entrances. In fact, the entire mosque structure is constructed using bricks and clay, with some parts in fired bricks. The mosque has three entrances, including a secondary entrance to the summer prayer area on the northern side, which has undergone recent restoration due to damage from the Qajar era. This entrance door, adorned with exquisite tilework dating back to 866 AH, is sealed with sun-dried brick. The mosque courtyard is rectangular, extending along the Qibla axis, with dimensions of approximately 5.6 by 9 meters. On each side, there are three gateways in the eastern and western facades, with the central gateway being wider and connected to a courtyard-like space resembling a Shabestan (prayer hall) around the courtyard perimeter.

Keywords: Ivan, a tourist attraction, in Bafrouyeh, winter space, Jame Mosque, courtyard

